

Literatura

- Fraser, N. 1997. *Justice Interruptus: Critical Reflexions on the „Postsocialist“ Condition*. New York: Routledge.
- Fraserová, N., Honneth, A. 2004. *Přerozdělování nebo uznání?* Praha: Filosofia.
- MacKinnon, C. 1979. *Sexual Harassment of the Working Women. A Case of Sex Discrimination*. New Haven, London: Yale University Press.
- Křížková, A., Čermáková, M., Dudová, R., Maříková, H., Uhdeová, Z. 2005. *Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování žen a mužů v českém systému pracovních vztahů. Rozsah, formy, aktéři, řešení*. Studie je závěrečnou zprávou výzkumu, který byl veřejnou zakázkou Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (č. grantu: MPSV-01-113/04). Praha: SOÚ AV ČR, www.mpsv.cz.
- Taylor, J. K. 1999. *Sexual Harassment. A Non-adversarial Approach*. New York and London: New York University Press.
- Wilson, F., Thompson, P. 2001. „Sexual Harassment as an Exercise of Power“. *Gender, Work and Organization*. No. 1, Vol. 8, p. 61 – 83.
- Zákoník práce ČR – Soubor předpisů 2004/40*. Beroun: NEWSLETTER.

Poznámky

- 1** Odkazují zde na výzkum Barbary A. Gutek, která do své studie prováděné v Kalifornii zahrнула 827 pracujících žen a 405 pracujících mužů (Gutek, B. A. 1985. *Sex and the Workplace*. San Francisco and London: Jossey-Bass Publishers, cit. podle Taylor 1999).
- 2** Znění definice: *Sexuálním obtěžováním se rozumí jednání sexuální povahy v jakékoli formě, které je buď dotčeným zaměstnancem oprávněně vnímáno jako nevídané, nevhodné nebo*

urážlivé a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského, ponižujícího nebo zneklidňujícího prostředí na pracovišti nebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, které ovlivní výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů. (zákoník práce, hlava první, § 1, odst. 9)

3 Definice sexuálního obtěžování byla do českého právního řádu implementována novelou zákoníku práce č. 46/2004 Sb.

4 Odkazujeme zde na výzkum *Analýza výskytu obtěžování žen a mužů z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování na pracovišti* podpořeného grantem Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (č. grantu MPSV-01-113/04), který realizovalo oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR. Výsledky výzkumu viz závěrečná studie Křížková, A., Čermáková, M., Dudová, R., Maříková, H., Uhdeová, Z. 2005. *Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování v českém systému pracovních vztahů*. www.mpsv.cz.

5 Byl proveden reprezentativní výzkum populace České republiky starší 18 let. Dotazníkové šetření na vzorku 1025 respondentů (490 mužů, 535 žen) se zaměřil na respondenty a respondentky, kteří někdy pracovali.

Mgr. Alena Křížková je vědeckou pracovnící a zastupující vedoucí oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR. V současné době pracuje v rámci Ph.D. studia na Fakultě sociálních věd UK na tématu *Životní strategie žen a mužů v české podnikatelské sféře*.

Mgr. Zuzana Uhde je odbornou pracovnící oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR. Studuje v doktorském programu na katedře sociologie FF UK, v jehož rámci pracuje na tématu *Prosazování rovných příležitostí ve vzájemném vztahu mezi lokální a globální spravedlností*.

VLIV EVROPSKÉ INTEGRACE NA ŽENSKÉ OBČANSKÉ ORGANIZACE V ČR¹ / HANA HAŠKOVÁ

Historický kontext českých nestátních neziskových organizací

Obdobně jako v mnoha dalších státech střední a východní Evropy existovaly před druhou světovou válkou i v českém prostředí mnohé nestátní spolky, organizace a skupiny, které se orientovaly na podporu žen ve společnosti, lobbily za jejich občanská nebo politická práva nebo se snažily o jejich osvětu a vzdělávání. Program těchto neformálních skupin, ale i oficiálně registrovaných organizací, které se formovaly již během 19. století, odpovídal programové náplni první vlny feminismu. Některé z těchto skupin, aktivistů a aktivistek se angažovali i v rámci mezinárodních obdobně orientovaných skupin a organizací.

Po druhé světové válce nastaly v celém regionu střední a východní Evropy politické změny, které měly za následek několik desetiletí trvající omezení svobody sdru-

žování a svobody slova. Obdobně jako tomu bylo i u jinak programově zaměřených občanských skupin, došlo i v rámci ženských občanských skupin k jejich postupné unifikaci a později k nahrazení jedinou masovou, státně dotovanou a státem kontrolovanou organizací – Československým svazem žen (ČSSŽ) a jeho národními složkami ČSŽ a SSŽ. Taková organizace existovala ve většině zemí bývalého východoevropského bloku a měla reprezentovat důležitost otázky rovnoprávnosti žen a mužů pro socialistický politický režim.

Mimo oficiální sféru, v rámci formování občanských skupin bojujících za lidská práva a proti sovětskému typu socialismu, se žádné ženské skupiny ani specificky prožensky orientované aktivity v české společnosti nezformovaly. Podle výpovědí žen, které byly aktivní během socialistického režimu mezi genderově nespécifickými občanskými opoziční-

mi skupinami, tomu tak bylo především proto, že chápaly otázku lidských práv a svobod jako důležitější než specifickější otázku ženských práv, pokud o ženských právech a genderových nerovnostech tehdy vůbec uvažovaly.

Druhá vlna feminismu tak českou společnost minula, i když některé z požadavků druhé vlny feministického hnutí byly v české společnosti formulovány i uskutečněny v rámci státní politiky (např. právo na potrat, zvyšování dostupnosti veřejných zařízení péče o děti, možnost pracovat za finanční odměnu – participovat na trhu práce). Československý svaz žen fungoval na straně jedné jako formální stranická organizace (navrhoval vhodné kandidátky do politických funkcí, jeho předsedkyně byla členkou centrální komise komunistické strany a ČSSZ měl formální, nikoliv však reálně uplatňované právo mít připomínky k pracovněprávním, prorodinným a propopulačním opatřením státu²), a na straně druhé zprostředkovávaly jeho regionální složky v některých oblastech zejména volnočasové, rodinně orientované a další aktivity pro ženy a jejich rodiny (např. brigády, bazary s dětským oblečením, zájmové kroužky).

Občanská mobilizace

Po pádu železné opony začalo vznikat na území států bývalého východoevropského bloku mnoho občanských a politických iniciativ, skupin a organizací. Již v první polovině 90. let bylo na území ČR registrováno sedmdesát ženských neziskových nestátních organizací (dále NNO). Obdobně jako v ostatních státech střední a východní Evropy, se jednalo o zájmová sdružení, svépomocné skupiny, sociálně orientované organizace, profesní organizace, regionální pobočky mezinárodních organizací a ženské skupiny napojené na politické strany, církve, sociální hnutí a akademickou scénu. Často bylo založení těchto skupin a organizací iniciováno ženou nebo ženami se signifikantní západní zahraniční zkušeností. Jednalo se např. o bývalé emigrantky, ženy, které byly v kontaktu se západními feministkami, nebo ženy, které byly aktivní v rámci určité organizace či hnutí a podle vzoru zahraničních, obdobně orientovaných skupin ustavily v rámci této organizace či hnutí vlastní ženskou skupinu. V některých případech byly ženy inspirovány zahraniční zkušeností a vlastní skupiny utvořily z důvodu obtíží s prosazením vlastních myšlenek v rámci širšího hnutí či organizace (např. anarchofeministky v rámci anarchistického hnutí). V jiných případech byly ženské skupiny utvořeny z důvodu tlaku zahraniční organizace (zejména její ženské skupiny) na vedení české pobočky této organizace (např. katolické ženy v rámci katolické církve).

Obdobně jako u ostatních ženských NNO na západ i na východ od českých hranic, bylo zaměření českých ženských NNO a skupin velmi diverzifikované. Některé z nich se soustředily na otázky postavení žen (nebo specifických skupin žen) na trhu práce a v dalších oblastech veřejné sféry (především v politice), na problematiku násilí na ženách a obchodu se ženami, na otázky v oblasti zdraví, reprodukčního zdraví a péče o závislé členy rodiny, na problematiku menšin (zejména lesbických žen a Romek), na ochra-

nu životního prostředí a podporu myšlenek ekofeminismu a v neposlední řadě na zvyšování veřejné genderové senzitivity.

V první polovině 90. let byly ženské NNO převážně velmi malé (např. dvě aktivní členky) a ve velké míře využívaly práce dobrovolnic a dobrovolníků a neformálních sítí. Výjimku tvořil Český svaz žen, který deklaruje dlouhodobou existenci široké členské základny a sítě regionálních poboček, a dále několik ženských skupin napojených na církve a politické strany. Situace všeobecně malého počtu aktivních členek ženských NNO vedla v nejednom případě k zániku těchto organizací v případě odchodu některé z aktivních členek. Kromě nedostatku aktivních členek v ženských NNO přispěla k zániku mnoha ženských NNO také česká legislativa druhé poloviny 90. let, která finančně podporovala v rámci neziskového občanského sektoru spíše větší organizace oproti těm ostatním³, a dále tento zánik způsobila závislost českých ženských NNO téměř výlučně na podpoře ze zahraničních zdrojů. Dodnes funguje pouze jedna třetina z těch ženských organizací, které byly v ČR registrovány na začátku 90. let.

Financování ženských NNO bylo v první polovině 90. let zprostředkováno zpravidla na bázi individuálních kontaktů se soukromými zahraničními nadacemi a na bázi bilaterální rozvojové pomoci ze států západní Evropy, USA, Kanady, ale i mezinárodních organizací. Počáteční financování českých ženských NNO se vyznačovalo značnou flexibilitou v určení toho, na které aktivity je možné získané peníze použít. Nejednou bylo takové financování dlouhodobé (trvajících několik let) a pokrývalo veškeré aktivity, tedy nejen úkoly vyplývající ze zaměření konkrétní organizace, ale i její vlastní rozvoj a personální i věcné vybavení. Takový případ financování byl běžný zejména v případě zahraničních „mateřských“ ženských organizací a jejich „dceřiných“ českých poboček.

Na začátku 90. let však české ženské NNO také postrádaly zkušenosti a znalosti organizačního managementu NNO a česká veřejnost, zástupci a zástupkyně politických stran, vládní orgány, odbory, zaměstnavatelé ani média neměly o jejich činnostech většinou žádné informace a zpravidla o jejich existenci ani nevěděly. Genderové nerovnosti a vztahy nebyly součástí tehdejších politických diskusí ani vládních programů a obdobně jako v dalších státech střední a východní Evropy docházelo na české politické scéně první poloviny 90. let naopak k růstu genderově konzervativní rétoriky. Mezinárodní výzkumy kromě toho ukazovaly v celém regionu střední a východní Evropy (na rozdíl od severoevropských, západoevropských, ale i jihoevropských států) slabou míru genderové senzitivity (viz např. Hašková 2005). Počátky ženských NNO v české společnosti po roce 1989 byly tedy izolovány v rámci úzkého prostředí nestátního neziskového občanského sektoru a akademie. Obdobně jako v dalších státech bývalého východoevropského bloku byla tehdy provázanost českých ženských občanských NNO s úzkou skupinou žen z akademického prostředí velmi výrazná. Spjatostí s akademickým prostředím se ženské ob-

čanské NNO do značné míry lišily od jinak orientovaných vznikajících občanských skupin.

Již od počátku 90. let se začaly nově utvářené ženské NNO distancovat od ČSŽ, který byl ustaven v rámci předchozího režimu a na rozdíl od ČSSŽ a obdobných ženských polostátních organizací, které byly ustaveny v rámci dalších zemí střední a východní Evropy, po roce 1989 nezaničl, ale přizpůsobil své zaměření a typy aktivit současnosti. Nově vzniklé české ženské NNO od začátku 90. let ustavovaly také pouze sporadické kontakty s ženskými církevními uskupeními a vymezovaly se také vůči západním feministkám. Toto vymezování bylo zřetelné jednak v rámci provedených rozhovorů se zástupkyněmi českých ženských NNO, ale také v rámci utváření koalic ženských NNO, jež z definice vylučovaly některé organizace. V roce 1993 byla například založena Demokratická alternativa, která vylučovala ČSŽ. V roce 1998 byla utvořena Asociace pro rovné příležitosti, která z definice vylučovala ČSŽ, ale nezapojila ani Unii katolických žen. Na mezinárodní úrovni byla ustavena v roce 1997 mezinárodní organizace ženských skupin ze střední a východní Evropy Karat Coalition, která se snaží prosadit vedle politicky i finančně silné evropské ženské organizace European Women's Lobby (EWL).

I přes tato vymezení vzájemných odlišností však české ženské NNO zdůrazňují stále více také nutnost strategické spolupráce s odlišně zaměřenými ženskými NNO. Členky Karat Coalition jsou například od první poloviny 90. let zároveň členkami Network of East-West Women a zcela nově také European Women's Lobby: „*My jsme to taky podepsali (členství v EWL – pozn. autorky), já jsem třeba lehce skeptická vůči té organizaci, ale chceme tam vstoupit prostě z pragmatických důvodů, je lepší tam být, asi, než tam nebýt.*“ (NNO 1) Asociace pro rovné příležitosti zase lobbuje v posledních letech za určité cíle dohromady s ČSŽ i Unii katolických žen.

Zatímco v první polovině 90. let se české ženské NNO napojovaly především na síť podpory, které jim poskytovaly zahraniční a mezinárodní organizace, v současnosti se častěji vytvářejí lobbistické kanály mezi občanským sektorem, vládním sektorem a politickými stranami v rámci ČR nebo vznikají kolektivní občanské prostředky vládní kritiky v rámci ČR (např. stínové zprávy k vládním reportům o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí mužů a žen).⁴

Přípravy na vstup do EU

Proces vyjednávání o vstupu ČR do EU začal v roce 1998 a tato nová situace měla signifikantní dopad na prostředí, v němž operují české ženské NNO a neformální skupiny. Celkem dnes aktivně funguje okolo 60 registrovaných ženských NNO, dále je evidováno 134 mateřských center, 60 azylových domů, které se soustřeďují specificky na pomoc matkám a těhotným ženám, a dále 21 NNO, jež se orientují na různé cíle, ale mají alespoň jeden projekt nebo program, který se specificky věnuje problematice genderových vztahů. Tato situace, v níž se zabývají genderovými vztahy nejen ženské NNO, ale v rámci specifických finančně pod-

pořených programů a projektů řeší genderově zaměřené projekty i některé z ostatních NNO (tato skupina NNO je však vzhledem k celkovému počtu českých NNO naprosto marginální), je v českém prostředí zcela nová a souvisí se zaměřením nově vypisovaných grantových soutěží, které se začaly v rámci procesu příprav vstupu ČR do EU postupně orientovat (kromě dalších témat) také na problematiku genderových nerovností.

Významný vliv procesu vyjednávání o vstupu do EU na fungování ženských neziskových organizací byl deklarován i v rámci zkoumání ženských NNO v dalších státech střední a východní Evropy (např. Fuszara 2005). Pod tlakem harmonizačních procesů byly totiž v rámci států tohoto regionu ustaveny také státní orgány pověřené implementací gender mainstreamingu. Tyto orgány se staly pro ženské občanské NNO novými partnery, s nimiž bylo možné začít vyjednávat a navazovat strategická partnerství. Vliv ženských NNO tak mohl být posílen a rozšířen až na státní úroveň. Nově utvořené vládní orgány byly kromě toho dokonce pověřené spoluprací s ženskými NNO a spolupráce mezi nimi byla monitorována i Evropskou komisí v rámci příprav ČR na vstup do EU. Kromě toho byly pod tlakem harmonizačních procesů transponovány do české legislativy direktivy EU týkající se politik genderové rovnosti (rovných příležitostí, rovnosti, rovného zacházení a gender mainstreamingu) a ženské neziskové organizace se staly těmi, kdo měl proces legislativních úprav v dané oblasti a proces implementace politik genderové rovnosti komentovat a monitorovat. Některá témata a problémy, na něž upozorňovaly české ženské NNO již od počátku 90. let byly teprve v této době formulovány také na státní úrovni. České ženské NNO (ale i ženské NNO v dalších státech střední a východní Evropy) se proto vyjadřovaly o efektech harmonizačních procesů často velice pozitivně: „*A tak to určitě bylo strašně důležité, protože, jak říkám, bez toho pozadí, že jsme měly najednou za sebou zákon, který začal fungovat, a bylo to jako jenom díky tady té Evropské unii, tak jinak by to asi bylo mnohem těžší. Myslím si, že tam jako by ten společný kontakt toho, že my působíme zespoda a nahore někde je ta EU a zákon, to bylo strašně důležité. Takže ti lidi to mnohem jakoby snáz přijímají, když tam je napsáno, že to je prostě v rámci Evropské unie a že prostě tohle bude a jako že to opravdu není jenom náš výmysl.*“ (NNO1)

Profesionalizace

V souvislosti s tím, že nově vzniklé státní instituce pro implementaci gender mainstreamingu byly pověřeny kooperací s ženskými NNO, vznikal tlak ze strany těchto státních institucí na ženské NNO, aby se unifikovaly a vytvořily střeškové organizace, s nimiž by pak státní instituce komunikovaly a předávaly jim projednávané dokumenty ke komentářům. Během tohoto procesu získaly některé ženské NNO a některé střeškové ženské NNO v očích státních úředníků pověřených implementací gender mainstreamingu neformální statut „expertů“ a poradních orgánů ve specifické oblasti. Tento statut se vyznačoval na jedné straně tím, že od těchto NNO začaly být vyžadovány ze strany státních

institucí expertní posudky, přednášky pro státní úředníky a další, někdy placená, ale často také neplacená práce v dané oblasti. Na straně druhé tyto organizace získaly možnost většího vlivu na politické (legislativní a rozhodovací) procesy a dále získaly možnost navazování osobních kontaktů v rámci státní správy pro své lobbistické strategie. Některé zástupkyně ženských organizací se staly dokonce členkami Rady vlády pro rovné příležitosti, která je poradním vládním orgánem bez faktické exekutivní moci a zahrnuje zástupce a zástupkyně občanského sektoru, akademické sféry, zaměstnavatelů, odborů, státní správy apod. Především ty zástupkyně ženských NNO, které měly předchozí zkušenosti s jednáním se státními úředníky a zástupci politických stran, dokázaly tuto svoji výhodu v průběhu procesu integrace ČR do EU využít pro budování osobních sítí vlivu napříč občanským a státním sektorem.

Ačkoliv tento vývoj přinesl pro některé ženské organizace značná pozitiva v oblasti publicity, projektové podpory a vlivu, některé jejich zástupkyně deklarovaly pocit vlastního zneužití ze strany státní správy, a to v případech, kdy byly jejich aktivity připsány v rámci vládních dokumentů o plnění *Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí mužů a žen* aktivitě státních úředníků (jelikož tyto aktivity byly podpořeny ze státního rozpočtu), a v případech, kdy nebyly za svou práci a čas, který strávily na expertizách a doporučeních k vládním nařízením, zaplacený. Stalo se to také proto, že se zahlceny legislativními návrhy, k nimž se měly v krátkém čase a při nedostatku aktivních členek vyjádřit, nemohly dostatečně věnovat svým ostatním aktivitám: „...kulaté stoly běží, ale v „Prioritách“ (vládní dokument evaluovaný EC v rámci procesu příprav ČR na vstup do EU – pozn. autorky), které teď dneska budu ostře kritizovat, je to (popsáno jako – pozn. autorky) akce ministerstva vnitra... my jsme to tam vnesly, my jsme v tom pracovaly půl roku naprosto zdarma, intenzivně, aby se to tam vneslo a tam ty neziskovky nejsou ani zmíněné... že to byla iniciativa neziskových organizací, alespoň toto. Z toho jsem opravdu otrávená... Přesto si myslím, že tohle je největší úspěch. Že se o tom mluví, že se něco děje, že se s největší pravděpodobností v tý... právní problematice něco skutečně hne... pronikly jsme do těch struktur skoro ilegálně, protože oni spíš někdy vezmou, když tam někdo dodá, jakoby to byla jejich myšlenka, do té rekodifikační komise, která pracuje pro lidská práva... a oni mají dojem, že to zpracovali sami, my jsme jim to dodaly, a kdyby to prošlo, tak jsme úplně šťastný, že jo. Tady v těch „Prioritách“ nejsme šťastný, protože tam se zmiňují neziskové organizace a z toho jsme vypadly a to budeme protestovat. Ale tady v té rekodifikaci, kdyby se to povedlo, tak je to prostě úžasná věc.“ (NNO2)

Grantové soutěže

Během příprav ČR na vstup do EU se také významně změnilo financování ženských NNO. V současnosti jsou české ženské NNO závislé především na grantových projektech. Dříve dostupné všepokrývající a dlouhodobé financování bylo na našem území dostupné stále méně v souvislosti s tím, jak se zaměření zahraničních nadací, soustředěných na rozvoj ob-

čanských iniciativ ve střední a východní Evropě, posouvalo směrem dále na východ, pryč od rozšiřující se EU, která poskytuje NNO členských států finanční podporu v rámci vyřizovaných grantových soutěží. Na rozdíl od flexibilnějšího typu financování z počátku 90. let je projektové financování jednoznačně časově a tematicky limitované a soustředěné převážně na podporu těch procesů, které vedou přímo k projektovým výsledkům, a nikoliv na pokrytí provozních nákladů organizace: „...jsme ztratily to financování průběžného rázu a musely jsme okamžitě přestoupit na takové to navolání na sebe grantů a jít a jít pořád dál, což je opravdu velice těžká činnost. Protože když máte jasnou vizi a strukturu toho, co chcete dělat a udržet určitou činnost, tak je to skoro nemožný způsob přežívání, protože... každý grant... tam je definice vždycky a ne vždycky se do ní můžete vejít. To znamená, že vy jste potom donucená v tom momentu, i když máte jasnou vizi určitého projektu, přizpůsobit ten projekt těm potřebám toho vypisovatele a vypisovatelky toho grantu. To považuju za skutečný problém i do budoucnosti.“ (NNO 2)

Na rozdíl od financování ženských NNO na počátku 90. let kombinují všechny české ženské NNO v současnosti různé finanční zdroje. Zcela novým a jedním z nejvýznamnějších sponzorů se pro ně dnes staly grantové soutěže EU. Tento zdroj financí se však velice liší od těch, na něž byly zvyklé v minulosti v tom smyslu, že nabízí na straně jedné nezvykle velkou finanční podporu, ale na straně druhé vyžaduje také neobvykle extenzivní koalici mezi různými sociálními aktéry, vysokou manažerskou a organizační profesionalitu hlavního žadatele projektu a také jeho rozvinutou administrativní složku a pevné finanční zázemí, které může garantovat jednak doplňkové finanční zdroje projektu a jednak financování administrativních pozic v průběhu žádosti a prvních fází práce na projektu: „Když požádáme o peníze v Bruselu přímo... tak musíme vykázat dvacet procent vlastních prostředků dopředu. Kdo může vykázat osm set nebo čtyři sta padesát tisíc dopředu? To je prostě takovej malej vabank... A ještě k tomu... ani zdaleka to neznamená, že těch osmdesát procent dostanete okamžitě, musíte začít pracovat... a pak dostanete tu konečnou částku... To je fakt velká problematika, já si myslím, že se celá řada novějších organizací, teď ne jenom ženských, ale i ty ostatní organizace se začaly přizpůsobovat prostě těm vyhláškám těch fondů, takže mění svůj směr. Já to považuju za naprosto scestnou záležitost, ale kvůli finančním prostředkům to celá řada organizací dělá. Aby se vůbec udržely při životě... My jsme vlastně nucený, nucený v rámci strukturálních fondů hledat různý společenství, osm, deset, patnáct partnerek, a to neukočírujete. Malá organizace potom po manažerský stránce, to je skoro nemožný, já pak nedělám nic jinýho, než píšu granty, zpracovávám granty, administruju granty a pořád do kolečka, jako k obsahové práci se už já osobně vůbec nedostanu.“ (NNO 2)

Změněná poslání

Vzhledem k tomu, že v českém prostředí není žádná tradice veřejné podpory ženských organizací, a to ani formou participace ani formou sponzoringu, a vzhledem k tomu,

že se financování ženských organizací odehrává v současnosti především na bázi velkých kooperativních projektů s mnoha partnery, bojují především ty ženské organizace, jejichž zaměření nespadá do hlavního proudu podporovaného dostupnými sponzory, doslova o přežití. Některé ženské organizace (např. ekofeministky) přestaly v důsledku výše uvedených změn ve financování fungovat jako organizace, zatímco jiné ženské organizace reformulovaly pro účely nově vypisovaných grantových soutěží zaměření své organizace: „...v současné době se to (poslání této NNO – pozn. autorky) vyvinulo trošičku jiným směrem, než to bylo původně. Tou první oblastí bylo... (velice specifická a úzce vymezená oblast ženských práv – pozn. autorky) a vlastně to zaměření a všechno se měnilo... v současné době se v podstatě zaměřujeme v širším smyslu na lidská práva, na práva žen, na rovný postavení žen ve společnosti... to formulování bylo poměrně obtížné a bolestné... my jsme začali proces nějakého strategického plánování... prostě se všema těma změnami, který přišly (v souvislosti se vstupem ČR do EU – pozn. autorky), tak ta organizace se najednou posunula někam jinam. Takže teď jsme to (poslání této NNO – pozn. autorky) třeba pro účely nějakých žádostí o granty prostě přeformulovali.“ (NNO 5) Tato situace by tak mohla vést potenciálně k potlačení těch ženských hlasů a aktivit, které nespádají do hlavního proudu definovaného současnými sponzory neziskového sektoru v rámci regionu.

Strategická partnerství

Výše uvedený negativní závěr však nemusí být zcela jednoznačný. Grantové soutěže EU totiž vyžadují rozvíjení extenzivních projektových partnerství napříč různými sektory i organizacemi. Administrativně slabší NNO a NNO, jejichž zaměření se nachází mimo hlavní sponzorované oblasti, se tak mohou připojit k projektům administrativně silnějších a tematicky se shodujících s hlavním proudem NNO, které mají větší šance na úspěch v rámci nově vypisovaných grantových soutěží. Takto využívá podpory jedné silné české ženské NNO např. jiná NNO, jejíž zaměření by v rámci grantové soutěže EU bylo s největší pravděpodobností příliš specifické.

V současné době je však těžké činit závěry o pozitivěch a negativěch extenzivních projektových partnerství. Na jednu stranu mohou přispívat k podpoře skupin, jež se zaměřují na témata mimo hlavní proud, a mohou přispívat k rozšiřování zájmu o problematiku genderových nerovností i tam, kde by se jinak tento zájem prosazoval velice obtížně (prostřednictvím zapojení např. odborů, úřadů, obcí, zaměstnavatelů apod. do projektových partnerství). Na stranu druhou však mohou být tato extenzivní partnerství pouze formálními, strategickými, dočasně trvajícím a fakticky prázdnými skořápkami, bez potenciálu k produktivní spolupráci: „...nám osobně vyhovovalo, když my jsme dělali projekty se třema čtyřma organizacema. To byly organizace, který my jsme dobře znali a byli to perfektní partneři a tam jsme si dokázali rozdělit jako role... člověk už věděl, co od té organizace může očekávat... původně jsme předložili projekt, kde jsme měli

sedm organizací... byli jsme teda v podstatě vybraný a dostali jsme jako požadavky, že teda rozvojový partnerství máme rozšířit... S třiceti jsme šli teda v podstatě do projektu a teď v rámci toho druhého kola jsem říkala – neexistuje, už mě nikdo nedonutí, abych vytvořila partnerství s takovýmhle velikánským... některý organizace jako byly aktivní, jako plnily a některý se samozřejmě jakoby vezly... Jednoho partnera jsme museli vyloženě jako odvolat, nebo zrušit, protože se mezitím jako dopustil trestné činnosti.“ (NNO 3)

Na závěr

Lze tedy shrnout, že proces rozšiřování EU měl na fungování ženských občanských organizací a skupin signifikantní vliv. Na straně jedné došlo k mnoha pozitivním legislativním změnám a ke zvýšení veřejného povědomí v určitých dříve zcela opomenutých oblastech (např. v oblasti domácího násilí financované státem a v oblasti kampaně iniciované občanským sektorem). Kromě toho byla posílena komunikace a spolupráce mezi ženskými aktivistkami a nově utvořenými vládními orgány pro implementaci gender mainstreamingu, ale i dalšími důležitými sociálními aktéry (např. média, odbory). Na straně druhé je však problematika genderových vztahů a nerovností mezi muži a ženami na české politické scéně i nadále naprosto marginálním tématem, kterým se zabývá jen úzká skupina lidí (vesměs bez přímých exekutivních pravomocí). Tímto úkolem byla pověřena vzhledem k potřebě určit osoby zodpovědné za fungování nově vzniklých institucí pro implementaci gender mainstreamingu.

Česká veřejnost se sice stává stále více genderově senzitivní a aktivity ženských NNO považuje všeobecně spíše za prospěšné (především ty, jež se soustřeďují na služby a vzdělávání), ale zároveň je nijak nepodporuje, jmenovitě nezná a neví o jejich konkrétních aktivitách.

Ženské NNO hodnotí proces vstupování ČR do EU zpravidla pozitivně, i když změny, které tento vývoj přinesl ženským NNO v oblasti jejich financování pro ně znamenají také zvýšenou závislost na grantových projektech a obtížnější soutěž o finanční prostředky. Ta zahrnuje jednak tlak na redefinici poslání některých ženských NNO a jednak tlak na vytváření extenzivních strategických partnerství, jejichž pozitivní a negativní důsledky pro postavení žen v české společnosti a pro zvyšování genderové senzitivity české veřejnosti by měly být součástí dalších šetření. Prozatím lze říci, že některé zkušenosti extenzivních projektových partnerství byly hodnoceny zástupkyněmi ženských NNO velice negativně – jako neproduktivní nebo dokonce kontraproduktivní. Na straně druhé jsme však také svědky využívání těchto projektových partnerství na podporu organizačně (nikoliv však programově) slabších ženských NNO na bázi přátelství a solidarity mezi ženskými NNO. Stejně tak různé dopady na ženské NNO měl dosud rovněž tlak na redefinici jejich poslání – některé z nich v situaci nedostatku finančních zdrojů přestaly jako NNO fungovat (např. ekofeministky), ale některé naopak rozšířily specifické zaměření své vlastní organizace tak, aby lépe vy-

hovořovalo tématům vypisovaných grantových soutěží, a původní specifické téma vlastní organizace rozvíjejí v rámci širěji pojatých grantových projektů nebo na základě podpory ze strany organizačně silnějších sympatizujících NNO, které jsou schopny iniciovat i administrovat nové velké kolektivní ženské projekty.

Literatura

- Fuszara, M. 2005. „Between Feminism and Catholic Church: Women's Movement in Poland”. *Czech Sociological Review*, Vol. 41, No. 6 (v tisku).
- Hašková, H. 2005. „Gender roles, family policy and family behavior: Changing Czech society in the European context”. In H. Haukanes, Pine, F. (eds.) *Generations, Kinship and Care. Gendered Provisions of Social Security in Central Eastern Europe*. Bergen: University of Bergen (v tisku).
- Kapusta-Pofahl, K., Hašková, H., Kolářová, M. 2005. „Only a dead fish flows with the stream: NGO formalization, anarchofeminism, and the power of informal associations”. *The Anthropology of East Europe Review*, Vol. 23, No. 1: 38–52.
- Marksová-Tominová, M. 1999. *Formy ženských aktivit*. Ne publikovaný dokument Gender studies, o. p. s.

Poznámky

1 Tento text vznikl v rámci grantového projektu *Enlarge-ment, Gender and Governance: The Civic and Political Participation and Representation of Women in EU Candidate Countries* (EGG), který byl podpořen v rámci V. Rámcového programu EC (HPSE-CT2002–000115). V textu čerpám také z předchozí práce na článku Kapusta-Pofahl, K., Hašková, H., Kolářová, M. (2005) a z kolektivních prací na projektu *Constructing Supranational Political Spaces: The European Union, Eastern Enlargement and Women's Agency*, který byl podpořen v USA National Science Foundation (BCS-0137954). V rámci obou projektů bylo v ČR provedeno a analyzováno 130 polostrukturovaných interview se zástupkyněmi a zástupci ženských nestátních neziskových organizací (29),

ženských občanských neformálních skupin (5), nestátních neziskových organizací s alespoň jedním projektem zaměřeným na genderovou problematiku a zároveň s alespoň jedním projektem podpořeným EU (9), ženské odborářské skupiny (3), městských úřadů (1), církví (9), se zástupci a zástupkyněmi politických stran a vládních úřadů pověřených implementací gender mainstreamingu (23), akademické scény orientované na studia genderu (13), dále s ženami, které byly aktivní před rokem 1989 v rámci opozičního občanského hnutí (6), a s umělkyněmi či osobami, které tematizují genderové vztahy ve své práci a díle a jsou aktivní v rámci médií (22).

2 Tyto informace byly získány na základě analýzy archivních dokumentů ČSŽ a na základě rozhovoru s někdejší i současnou členkou ČSŽ.

3 ČSŽ, který čerpá z dlouhodobě fungující členské organizační sítě, dlouhodobých majetků organizace, zkušeností jejich spravování a zkušeností interakce se státními složkami, byl jedinou ženskou organizací, která byla schopna zajistit dostatečný vstupní kapitál, založit nadaci, a získat tak státní finanční podporu v rámci přerozdělování zisků privatizace státních podniků (Marksová – Tominová 1999).

4 Stínová zpráva ke každoročním vládním reportům o plnění *Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí mužů a žen* byla v ČR poprvé sepsána v roce 2004 zástupci a zástupkyněmi ženských NNO a akademické scény. Vládní dokumenty byly od roku 1998 každoročně předkládány a hodnoceny Evropskou komisí v rámci příprav ČR na vstup do EU. Dokument *Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí mužů a žen* byl strukturován podle *Platformy pro Akci*, která byla sepsána zástupkyněmi ženských NNO a kterou se česká vláda zavázala plnit v návaznosti na světovou konferenci žen, jež se konala v Pekingu v roce 1995.

Hana Hašková pracuje v oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR. Ve své práci se zaměřuje na zkoumání genderových identit, rodičovství, bezdětnosti a nových forem soužití.